

Statsrådet Olof Palmes
anförande vid manifesta-
tionen för Tjeckoslovakien
i Malmö den 21 augusti 1968.

Folkens längtan efter frihet kan icke nedslås med våld. Den kommer att leva och den kommer till sist att segra.

Detta är vad vi framför allt skall säga oss idag när Prag är en stängd stad och Warszawa-paktens styrkor invaderar Tjeckoslovakien.

Men dagens tragik har en bakgrund i det förflutna.

De tjeckiska och slovakiska folkens historia under många hundra år handlar om ett litet folks strävan att värna sin nationella identitet och sin integritet mot omgivande stormakter.

Bondeupproren och religionskrigen i detta land under 1500- och 1600-talen hade alltid en stark nationell och social bakgrund. Människorna i Böhmen, Mähren och Slovakien värjde sig mot främmande fogdar och mot mäktigare staters anspråk på deras land.

Tjeckoslovakien är en ung nation. Efter en lång politisk kamp bildades nationen efter första världskrigets slut. Då föll Tjeckoslovariens forna herrar, den habsburgska dubbelmonarkin. 1918 kan därför betecknas som en avgörande tidpunkt för det tjeckiska och slovakiska folkets frihet.

1938 var på nytt en vändpunkt. Det var Münchenöverenskommelsens år. Hitler ställde krav. Det tjeckiska folket fick betala för vad som i stormakterna kallades "Fred i vår tid".

Den tjeckiska demokratin krossades. Nazismens bödlar marscherade in. De tjeckiska judarna samlades på järnvägsstationerna med Davidsstjärnan på bröstet. De flesta anträdde en resa utan återvändo - till förintelselägren i Auschwitz, Treblinka och Belsen.

Men nazisterna kunde inte utplåna folkets längtan efter frihet. Den tjeckiska nationen återfick efter kriget sitt oberoende. Demokratin återupprättades under framsynta ledare som Benesj och Masaryk.

1948 var på nytt en vändpunkt i tragikens och terrorns tecken. Tjeckoslovakien låg i skärningspunkten för stormakternas intresse. Landet tillhörde Stalins intressesfär och Stalin ville i

Östeuropa skapa ett bälte av nationer som kunde tjäna hans politiska och strategiska syften. Så kom Prag-kuppen.

Ernst Wigforss skrev en gång att "Det som skiljer socialdemokrati från kommunism är främst att man sätter olika värde på de medborgerliga rättigheter som vi anser omistliga, vare sig det gäller den enskildes trygghet mot övergrepp från de maktägande, hans yttrandefrihet, hans rätt att kritisera, att samla anhängare, att tillsammans med andra bilda en folkmajoritet, som utan våld kan genomföra förändringar i samhällslivet".

Prag-kuppen 1948 var för många i min generation en avgörande politisk upplevelse. Inga för- mildrande omständigheter kunde anföras till försvar för övergreppet. Tjeckoslovakien var en utvecklad industrination med väl fungerande demokratiska institutioner. Men den tjeckiska demokratin krossades över en natt genom militärt övervåld och med en obarmhärtig förföljelse av oliktankande som följd.

Åt Stalin restes på Moldaus strand en enorm staty. Men Tjeckoslovariens folk fick en regim som nu representerar 20 år av förtryck, ofrihet och en efterhand nedkörd ekonomi.

Det var i Tjeckoslovakien jag personligen först såg stalinismens terror på nära håll.

Först 1949. Så 1950 var jag med på ett ungdomsmöte i Prag. Vackra banderoller om fred och folkens självbestämmanderätt. I tio dagar försökte jag få ordet för att protestera mot kommunisternas eländiga missbruk av ordet demokrati. Men vi skreks ner och buades ut. En dansk talare klubbades ner av den ryske ordföranden. Den ordföranden blev sedermera chef för den sovjetiska säkerhetspolisen. På nätterna sökte jag upp människor, ständigt flyende säkerhetspolisens patruller. Träffade arbetare, som förmenats att hävda arbetarnas intressen. Studenter som motats ut från universiteten, författare som grävt ner sina manuskript i trädgården. Ty de innehöll farliga tankar. Sedan de dagarna vet jag att demokratin måste ständigt försvaras, vinnas på nytt, vidga sin verkningskrets.

Efter ett av åtskilliga besök i början av 50-talet skrev jag i vämjelse att detta orimliga samhällssystem förr eller senare måste sprängas sönder inifrån. Det står fullständigt klart att de senaste årens händelser i Tjeckoslovakien har sin rot i en djupt folklig reaktion mot samhällssystemet som till sist fick sitt utlopp även i det kommunistiska partiet.

Tjeckoslovakien blev ingen demokrati. Men landet markerade sin vilja till nationellt oberoende. Och det skedde en utveckling i demokratiserande riktning som i en hel värld hälsades som ett löfte och en förhoppning om en bättre framtid. Den 9 september skulle partikongressen ha samlats för att bekräfta den nya linjen. Få väntade en plötslig och våldsam omkastning. Risker var oerhört stor för att en auktoritär stalinism skulle begagna den oro och de svårigheter som oundvikligen förestod för att med våld söka återinföra "lag och ordning". Detta var de tjeckiska ledarna medvetna om. Det gynnsamma framtidsperspektivet fanns i gradvisa reformer som kunde göra det möjligt att steg för steg förändra de östliga diktaturerna till mänsklighet och demokratisk socialism.

I andlös och varsam spänning följde vi det hårda och bittra ordkriget, mötena i Cierna Nad Tisu och Bratislava. De onda föraningarna tycktes inte besannas. Förhandlingarna föreföll leda till en framgång för de tjeckiska ledarna.

Men så kom den 21 augusti 1968.

I uttalanden från östdiktaturerna talas om att demokratin och folkets självbestämmande är hotad i Tjeckoslovakien. Men skall man tala om demokrati i Tjeckoslovakien står det alldeles klart

att den i betydligt högre grad representeras av de hittillsvarande ledarna än av Sovjetunionen och dess allierade juntor bland Östeuropas diktaturer.

Detta är ett konstaterande grundat på fakta. Demokratins främsta kännetecken är ju folkets stöd, förankring hos människorna och det kan inte råda något tvivel om att den utveckling som vi bevittnat i Tjeckoslovakien under det senaste året burits fram av det tjeckiska folkets egna krav. Ingen vågar bestrida att den regim som installerades 1948 har blivit intensivt avskydd av folket. Den gamla regimens ledare störtades i vintras och sörjes av ingen. Om de nu återinsätts är det inte befriare utan folkets förtryckare, besudlade av en 20-årig terror, som återvänder. Än en gång har det inträffat att i ett kommunistiskt land en frihetsrörelse stoppats med våld. Det angriparen fruktar är kanske inte endast det tjeckiska folkets självbestämmanderätt.

Det är också det polska, det östtyska, det bulgariska och måhända framför allt det ryska folkets längtan efter frihet och självbestämmande. Ty demokratins idé - när den en gång slagit rot - kommer alltid att leva i människornas sinnen, kommer ständigt på nytt att återvända som ett

uttryck för människors värde och värdighet.

Vi har fått höra att det militära ingripandet varit nödvändigt för att skydda de kommunistiska länderna från imperialismens krafter. Stormakter har alltför lätt att uppfatta folkets vilja som en konspiration, inspirerad av främmande makt. De har alltför lätt att låta sina egna förmenta strategiska intressen gå före den lilla nationens rätt att själv forma sin identitet, sin framtid.

Ty det råder ingen som helst tvekan om att det militära ingripandet står i den bjärtaste kontrast till de högtidliga försäkringarna om icke-inblandning i andra länders inre angelägenheter. Den principen har senast bekräftats i kommunikén från mötet i Bratislava mellan representanter för Tjeckoslovakien och de stater som nu invaderat landet. Denna princip om icke-inblandning fann också uttryck i det gemensamma uttalandet efter den sovjetiske regeringschefens besök i Sverige nyligen. Ingripandet innebär ett brott mot denna princip.

Vi svenskar har med den djupaste bestörtning tagit del av nyheterna från Tjeckoslovakien. Vi känner harm, upprördhet, förtvivlan.

Sverige är en liten nation som för en fast och konsekvent neutralitetspolitik. Men neutralitetspolitiken dömer oss inte till tystnad. Den kan aldrig beta oss rätten att föra fredens och rättfärdighetens talan, att efter vår demokratiska övertygelse protestera mot våld och förtryck, att tolka känslor och stämningar hos en överväldigande folkopinion här i landet. Just därför att vi är ett litet neutralt land, obundet av stormaktsblocken har vi särskild anledning att hävda de små nationernas rätt till nationellt oberoende, deras rätt att utan inblandning från främmande länder forma sin politik och sin framtid. Det svenska folket vill enigt, samlat och med den djupaste övertygelse uttrycka sin önskan om nationell frihet för de tjeckiska och slovakiska folken.

Men vi har en förpliktelse att säga vår mening också därför att vi är demokrater.

Diktaturen undertrycker det som är demokratins viktigaste kännetecken: rättssäkerhet och likhet inför lagen, valfrihet och valhemlighet, tryckfrihet, yttrande- och föreningsfrihet, rörelsefrihet.

Allt detta som kan sammanfattas i två begrepp, politisk frihet och personlig frihet och som inryms i ordet demokrati.

Som demokrater måste vi ha förmågan att känna en hjärtats upprördhet inför förföljelse av människor, förtryck av rättigheter och förakt inför människans värdighet. Som demokrater måste vi ha förmågan till inlevelse och engagemang i andra människors villkor.

Och vi skall inse att demokrati är ett privilegium som förutsätter ett gemensamt ansvar. Demokratins vardag kan för en del måhända te sig trist och grå. Den engagerar kanske inte känslorna på samma sätt som de dramatiska händelserna ute i världen. Men vi har ett annat slags dramatik. Det är det fredliga samhällsbyggandets dramatik, där grunden är de enskilda människornas frihetskänsla och förutsättningen ett praktiskt och ofta mödosamt vardagsarbete som bärs upp av tiotusentals människor runt om i landet. Vi skall inte underskatta den sortens dramatik. Ty det är på den vägen man bygger ett fritt demokratiskt samhälle. Och det är på det sättet vi också kan visa oss värdiga de människor som i förtvivlan kämpar för sin frihet.

Vi känner idag den djupaste sorg och besvikelse över händelserna i Tjeckoslovakien. Tjeckoslovakien ligger inte långt borta. Dess folk ligger oss nära. Intensiv är vår önskan att detta folk måtte få sin frihet och sitt oberoende.

Folkens längtan efter frihet kan icke nedslås
med våld. Den kommer att leva och den kommer
till sist att segra.